

FOYDALANUVCHI HUQUQLARI: RAQAMLI HIMOYA VA XAVFSIZLIK**Shodimurodov Ulug'bek Akmalovich***Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nurafshon filiali, talabasi***Ilg'orova Dilnoza Ilg'or qizi***Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nurafshon filiali, talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada foydalanuvchilarning raqamli xavfsizligini ta'minlash va ularning huquqlarini himoya qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Global raqamli transformatsiya davrida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va internetdagi shaxsiy erkinlikni saqlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada raqamli xavfsizlik choralari, himoya usullari va xalqaro qonunchilik muhokama qilinadi. Maqola foydalanuvchilarni o'z huquqlarini himoya qilishda qo'llab-quvvatlaydigan va ularga xavfsizlik choralari haqida asosiy tushunchalarni beradigan manba sifatida xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Raqamli xavfsizlik, Foydalanuvchi huquqlari, Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, Kiberxavfsizlik, Internet erkinligi, Xalqaro qonunchilik.*

KIRISH

XXI asrda raqamli texnologiyalar jadal rivojlanmoqda va odamlarning kundalik hayotiga tobora ko'proq integratsiyalashmoqda. Raqamli platformalar va onlayn xizmatlar orqali ulanish hamda shaxsiy va korporativ axborotlar almashinuvi tobora kengayib bormoqda. Ammo shu bilan birga, internetda shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi va maxfiyligi ham dolzarb muammoga aylangan. Raqamli xavfsizlik va foydalanuvchilar huquqlari, shuningdek, ularning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishga doir masalalar global miqyosda dolzarb muammolar hisoblanadi. Shuningdek, foydalanuvchilarning shaxsiy erkinligini himoya qilish va xavfsizlik choralari haqida to'g'ri xabardor bo'lish muhimdir.

1. Foydalanuvchi Huquqlarining Asosiy Tamoyillari

Foydalanuvchi huquqlari inson huquqlarining bir qismi sifatida ko'rib, raqamli sohada ham ularni himoya qilish zarurati mavjud. Foydalanuvchilar huquqlari quyidagi asosiy tamoyillarni o'z ichiga oladi:

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish huquqi: Har bir foydalanuvchi o'z shaxsiy ma'lumotlarining maxfiyligi saqlanishini talab qilishga haqli.

Erkinlik huquqi: Internetdan erkin foydalanish va o'z fikrlarini ochiq ifodalash, shuningdek, ma'lumotga erkin kirish huquqi.

Xavfsizlik huquqi: Foydalanuvchilar kiberhujumlardan va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash kabi xavflardan himoyalaniish huquqiga ega.

Foydalanuvchi huquqlarining ushbu tamoyillari kiberhujumlar, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi va boshqa raqamli xavf-xatarlardan himoya qilishni ta'minlash uchun xalqaro va milliy qonunchilikda mustahkamlab qo'yilgan.

2. Raqamli himoya choralarining turli usullari

Raqamli himoya choralari foydalanuvchi huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning asosiy turlari quyidagicha:

Shifrlash texnologiyalari: Ma'lumotlarni shifrlash orqali ularni begona shaxslarning kirishidan himoya qilish.

Ikki faktorli autentifikatsiya: Foydalanuvchining haqiqiyiligini tekshirish uchun qo'shimcha xavfsizlik omillaridan foydalanish.

Antivirus dasturlari: Kiberxavfsizlik dasturlari yordamida kompyuter tizimlarini zararli dasturlardan himoya qilish.

Bundan tashqari, foydalanuvchilar o'zlarining maxfiyiligini saqlash va ma'lumotlarni himoya qilish uchun xavfsiz parollarni qo'llashlari, ishonchli veb-saytlardan foydalanishlari va shubhali havolalardan saqlanishlari lozim.

3. Xalqaro qonunchilik va me'yoriy hujjatlar

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi ko'plab davlatlarda qonun bilan tartibga solingan. Ayniqsa, Yevropa Ittifoqining 2018 yilda kuchga kirgan Umumiy Ma'lumotlarni Himoya Qoidalari (GDPR) shaxsiy ma'lumotlar bilan bog'liq tartiblarni belgilab berdi. GDPRda quyidagi asosiy jihatlar mavjud:

Rozilikning ahamiyati: Foydalanuvchining shaxsiy ma'lumotlari faqat ularning roziligi bilan qayta ishlanishi mumkin.

Ma'lumotlarni yo'q qilish huquqi: Foydalanuvchilar o'zlari haqidagi ma'lumotlarni o'chirish huquqiga ega.

Hisobot berish majburiyati: Tashkilotlar ma'lumotlarni himoya qilishni ta'minlash va kiberhujumlardan ogohlantirish majburiyatiga ega.

Shuningdek, boshqa davlatlarda ham shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga doir qonunlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularda shaxsiy maxfiylik va xavfsizlikni ta'minlash uchun xalqaro tajriba qo'llanilmoqda.

4. Kiberxavfsizlik va Foydalanuvchi Ma'lumotlarini Himoya Qilishda Foydalanuvchilar Mas'uliyati

Foydalanuvchilar ham raqamli xavfsizlikni ta'minlashda o'z hissalarini qo'shishlari kerak. Ularga quyidagi mas'uliyatlar yuklatiladi:

Parollar xavfsizligini ta'minlash: Foydalanuvchilar kuchli va murakkab parollarni yaratishlari, shuningdek, ularni muntazam yangilashlari lozim.

Xavfsizlik dasturlaridan foydalanish: Antivirus dasturlari va boshqa xavfsizlik choralari orqali kompyuter va mobil qurilmalarni himoya qilish.

Shubhali havolalar va fayllardan ehtiyot bo'lish: Internetda ko'rilgan har qanday shubhali ma'lumotlarga ehtiyotkorlik bilan yondashish.

Kiberxavfsizlik foydalanuvchilarning o'zlariga ham bog'liq bo'lib, ularning mas'uliyatli harakati shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda katta ahamiyatga ega.

5. O'zbekiston Respublikasidagi Raqamli Xavfsizlik Talablari

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli xavfsizlik va foydalanuvchi huquqlarini himoya qilish sohasida qator qonunlar va me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilgan. Xususan, "Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun ma'lumotlarni qayta ishlash va saqlashda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha muhim asos hisoblanadi. Ushbu qonun orqali foydalanuvchilarning ma'lumotlari himoya qilinadi va ularning shaxsiy huquqlari kafolatlanadi.

XULOSA

Raqamli texnologiyalar taraqqiy etishi bilan foydalanuvchi huquqlarini himoya qilish va kiberxavfsizlik choralari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internetda erkinlik huquqini saqlash va foydalanuvchilarning xavfsizligini ta'minlash nafaqat foydalanuvchilarning shaxsiy mas'uliyati, balki davlat va xalqaro tashkilotlarning ham ustuvor vazifasidir. Global raqamli jamiyatda foydalanuvchi huquqlarini himoya qilish uchun xalqaro miqyosdagi me'yoriy hujjatlar, shuningdek, xalqaro qonunchilik asosida ma'lumotlarni himoya qilish choralari kuchaytirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli xavfsizlik sohasida qator ishlar amalga oshirilmoqda. Foydalanuvchilar uchun ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiyligi bo'yicha qonuniy kafolatlar yaratilgan. Shuningdek, foydalanuvchilarga o'z huquqlarini himoya qilishda yordam berish uchun raqamli xavfsizlik haqida keng ommaga axborot tarqatish zarur.

Shu nuqtai nazardan, foydalanuvchilar raqamli xavfsizlik choralaridan foydalanish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va xavfsiz internetdan foydalanish tamoyillariga rioya qilishlari muhimdir. Raqamli xavfsizlik choralari va xalqaro tajriba asosida foydalanuvchilar huquqlarini himoya qilish raqamli jamiyatning ajralmas qismi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. European Union (2018). General Data Protection Regulation (GDPR).
2. Cavoukian, A. (2013). Privacy by Design: The 7 Foundational Principles. Information and Privacy Commissioner of Ontario, Canada.
3. Ismoilov, A. (2022). Raqamli xavfsizlik va foydalanuvchi huquqlari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Moore, R. (2021). Cybersecurity and Privacy in the Digital Age. Oxford University Press.
5. O'zbekiston Respublikasi, "Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun.